

Ю. Я. Барабаш

Гоголезнавство

ГОГОЛЕЗНАВСТВО – наукова дисципліна, яка об'єднує дослідження різних аспектів життя і творчої спадщини М. Гоголя. Комплексна і багатовекторна за своєю структурою, вона охоплює широкий спектр студій не тільки філологічних – історії літ-ри (рос., укр. та світ.), текстології та поетики, мовознавства й фольклористики, але й розвідки з ін. галузей гуманітар. знань, традиц. і новіт. методол. напрямів – філософії та історії, культурології й етнографії, психології та характерології, релігієзнавства й герменевтики (зокрема й біблій. екзегетики), компаративістики, структур. аналізу, семіотики, сучас. міфол. шкіл та ін. Сучасне Г. як один із розділів науки про літературу, передусім (але не тільки) славістики, може бути розглянуте у різних вимірах і ракурсах. З точки зору діахронії – це певний етап у процесі (спочатку в межах Рос. імперії, а від серед. 19 ст. – і в країнах Заходу) накопичення первіс. крит.-аналіт. реакцій, далі – впорядкування, текстол. обробки, видання і коментування Гоголевої худож., публіцист., епістоляр. спадщини, вивчення родоводу письменника, його біографії, оточення в різні періоди життя, люд. та літ. взаємин, збирання спогадів сучасників, укладання бібліографії. На цьому підґрунті розгорталися і нині тривають пошуки різноманіт. підходів до наук. експлікації Гоголевої творчості, взятої в контексті сучасного йому рос. й укр., згодом світ. літ. процесу, ширше – руху естет. та філос. ідей, світогляд. й етич. концепцій. Синхроніч. зріз Г. постає картиною розмаїття дослідн. шкіл і напрямів, мережі гоголезнав. інституцій, наук. центрів, постій. семінарів, лекційних курсів, спец. видань тощо в Росії, Україні, Польщі й ін. країнах слов'ян. ареалу, Центр.-Сх. Європи, а також у США, Італії, Канаді, Німеччині, Австралії, Франції, Великій Британії, країнах Скандинавії, Ізраїлі та ін. З огляду на сенсові і методол. пріоритети, аксіол. критерії та естет. зацікавлення у Г. як істор.-літ. явищі означається кілька провід. напрямів. Після перших реакцій рос. літ. опінії на твори Гоголя, переважно позитивних, хоча зазвичай з поблажл. акцентом на «малорос. екзотиці» (О. Пушкін, М. Полевой, М. Надеждін), втім, часто-густо і лайливих (Т. Булгарін, О. Сенковський), у критиці серед. 19 ст. панівне місце посіла лінія В. Белінського та М. Чернишевського, для якої головною була реалізоцентрична тенденція («натуральна школа», «гоголівський напрям») з вирішал. перевагою ідеол. та соціол. чинників; у Гоголевій спадщині вирізнявся сатир.-викривал. струмінь як абсолют. доміант. Для ідеаліст.-символ. потрактування творчості М. Гоголя слов'янофіл. критикою (С. Шевирьов, К. Аксаков) ідеол. складова також не була чужою,

виявляючись у великодержавно-месіяністич. інтенціях. Об'єктив. аналіз характерний для гоголезнавчих студій А. Григор'єва. Наприкінці 19 – на поч. 20 ст. на перший план виходить Г. не так ідеологізоване, як прагмат., позитивіст. орієнтації, зосереджене переважно у річищі культурно-істор. та психол. шкіл (О. Пипін, М. Тихонравов, В. Шенрок, В. Калаш, С. Венгеров, Д. Овсянко-Куликовський, Н. Котляревський, Олексій Веселовський, О. Мандельштам; останньому належить піонер. розвідка про укр. шар у мові Гоголевих творів). На той період припадають початки гоголів. бібліографії (С. Пономарьов, С. Горожанський, П. Заболотський, С. Бертенсен та ін.), яка доволі активно розвивалася і в рад. роки, зокрема в зв'язку з підготовкою академ. зібрання творів письменника. Ідеол.-соціол. «несамовитість» (як відомо, не лише стосовно М. Гоголя) рос. «рев.-демократ.» критики відроджується у рад. літературознавстві, набравши вкрай потворних, догмат. форм. Обов'язк. нормою стало опертя гоголезнав. праць на т. зв. ленін. засади партійності, класовості, пролетар. інтернаціоналізму, на марксист. вульгарносоціол. схеми (В. Переверзєв, В. Єрмилов, М. Гус, Г. Макогоненко, Г. Поспєлов, С. Машинський, М. Храпченко та ін.). Особливо негативно ці тенденції позначилися на дослідж. пізнього періоду творчості Гоголя («Вибрані місця із листування з друзями», «Авторська сповідь»), які дістали об'єктивну оцінку лише наприкінці 70-х – у 90-х рр. 20 ст. (праці І. Золотуського, Ю. Барабаша, П. Михеда). З ін. боку, на порубіжжі століть у студіях представників рос. «срібного віку» та «нової реліг. свідомості» (І. Анненський, Д. Мережковський, В. Брюсов, О. Блок, В. Розанов), згодом у рос. емігрант. Г. (К. Мочульський, С. Франк, В. Зіньківський, О. Ремізов, Г. Флоровський, знову ж Д. Мережковський) виявилася полярна тенденція – цілковита зосередженість на реліг. підвалинах Гоголевої творчості, її зв'язках із православ'ям у його моск. модифікації. Витоки європ. гоголезнав. думки пов'яз. з іменами П. Меріме, Е.-М. де Воґюе, Ґ. Брандеса. Щодо зарубіж. Г. 20 ст. і сучасного, то кількісні рамки, проблемно-темат. та жанр. спектри тут вельми широкі: від досліджень, присвяч. істор.-літ., філос.-етич. та реліг. проблематиці (М. Браун, Р. Піс, Г. Мучник, В. Сечкар'єв, Р. Маґауер, Г. Штольце, Ґ. Шапіро, Д. Дюришин, Дж. Голквіст, Л. Амберг, Н. Шрайєр, М. Вайскопф, Р.-Д. Кейль, Дж. Страно), біогр. і публікатор. аспектам (Л. Стілмен, Ґ. Ґ'єтсо, Р. Джуліані, В. Гасперович, Ч. де Лотто, Кім Хюн І), до праць белетризованого плану (А. Труайя, Ч. Йоганссон). Під оглядом методології слід відзначити 2 течії. Одна з них – психологічна, значною мірою психопатологічна, переважно з наголосом на суто медичних, або навіть сексуальних (часом з ухилом у збочення) аспектах особистого життя письменника, його хвороб і смерті, з простоліній. екстраполяцією зредуков. прийомів і принципів фрейд. психоаналізу на сферу худож. творчості (С. Карлінський, Д. Робертсон; в Росії раніше на ці теми писали В. Чиж, М. Баженов, І. Єрмаков та ін.). Друга течія – умовно кажучи, «формалістична» (або, точніше, поетологічна), яка зорієнтована на проблеми гоголів. поетики, незрідка – прочитання й інтерпретації худож. тексту із застосуванням новіт. аналіт. інструментарію, методології та методик структуралізму, семіотики, теорії деконструкції, різних міфол. шкіл (Д. Фенґер, Т.-С. Ліндстрем, А. де Жонж, К. Проффер, Ч.

Бернхаймер, О. Жолковський, П. Дебрецені, Г. Гюнтер, Р. Фріборн, І. Бокк). Поширеним є погляд на М. Гоголя як попередника сюрреалізму, театру абсурду, кафкіанства (В. Ерліх) та ін.; такий підхід, треба визнати, має певне підґрунтя, проте поки що він не дістав переконливої теор. розробки, авторам бракує точних, науково коректних критеріїв. Проміжне місце посідають есеїст. студії В. Набокова та А. Синявського (Абрам Терц), в яких нетривіальність тих чи ін. спостережень і суджень поєднується з надмір. суб'єктивізмом оцінок, прихов. антипатією до М. Гоголя і неприйняттям деяких, причім засадничих, рис його творчості, в першу чергу пов'яз. з укр. корінням письменника. Для зх. Г., зокрема досліджень у галузі поетики, інспіруюче значення мали ідеї та розвідки Андрія Белого, Б. Ейхенбаума, М. Бахтіна, Ю. Тинянова, Ю. Лотмана, які не вписувалися в рамки офіц. рад. літературознавства. У під- і пострадянському Г. осягнення досвіду цих учених, ранніх студій В. Виноградова з питань стилю і сюжетології, а також надбань амер. та європ. науки розпочалося у 2-й пол. 90-х рр. 20 ст. і сприяло плідним зрушенням; поступово звільняючись від «найпередовішої» ідеології та «єдино вірної методології», воно виявляє якості, суголосні сучас. наук. тенденціям (в Росії – праці В. Турбіна, С. Бочарова, Ю. Манна, О. Анненкової, М. Віролайнен, С. Гончарова, О. Іваницького, В. Денисова, А. Гольденберга та ін.). Водночас у рос. Г. активізується тенденція до інтерпретації Гоголевої спадщини з неослов'янофіл., войовничо імпер. позицій. Представники цієї течії (В. Воропаєв, І. Єсаулов, І. Виноградов, В. Гумінський, П. Паламарчук, В. Марченко) розглядають спадщину М. Гоголя в контексті т. зв. православ. коду рос. літ-ри, прив'язують письменника до політ. і духов. цінностей рос. самодержавства, ортодоксал., одержавленої моск. Церкви.

Особливості істор. шляху і сучас. стану укр. Г. зумовлені, з одного боку, як тривалим і вимушеним перебуванням в ідеол. координатах рос. та рад. колоніал. системи, так і власними хворобами, зокрема «Картагеною нашої провінційності» (вираз Ю. Шевельова), з ін. – специф. рисами, сформов. його генезисом та особливостями нац. менталітету. Пріоритетна увага до укр. компоненти у вдачі, світовідчужанні, естет. засадах і смаках М. Гоголя, до зв'язків його творчості з нац. фольклор. та духовно-літ. традицією засадничо відрізняє укр. Г. від рос. та зх., де означена проблематика, за окремими винятками (О. Мандельштам, В. Гіппіус, М. Піксанов, частково Андрій Бєлий, М. Бахтін, С. Дурилін), або залишена поза сферою наук. інтересів, або тлумачиться в дусі імпер. стереотипів, чи взагалі заперечується. Гоголезнавча україністика – природне і закономірне відгалуження заг. Г. – за більш як півтора століття пройшла шлях від перших приват. відгуків (лист О. Сомова до М. Максимовича) та прижиттєвих журнал. публікацій, пов'яз. з укр. (тоді – «малорос.») тематикою, до цілого корпусу модер. наук. розвідок. Значеннєвими орієнтирами є для неї судження й оцінки Т. Шевченка. В його поет. посланні «Гоголю», в листах, щоденник. записах зацентровано гуманіст. пафос і викривал. сатир. силу Гоголевої творчості, її закоріненість в укр. ґрунті; разом з тим Шевченко відзначав драматизм нац.-мовної роздвоєності Гоголя (передмова до нездійсн. видання «Кобзаря»). Важливою

подією у Г., і не лише українському, стала поява написаної П. Кулішем невдовзі після смерті М. Гоголя його першої біографії (на підставі розповідей матері, родичів і друзів письменника), упорядкування і видання ним Гоголевих творів і листів. Разом з тим 1857 П. Куліш надрукував у часописі «Русская беседа» епілог до рос. перекладу свого роману «Чорна рада», згодом у ж. «Основа» – огляд Гоголевих повістей «з українського життя», де висловив критичні, вкрай суб'єктивні оцінки і висновки: «Незнание нравов и обычаев украинских, неуважение к человеческой личности украинского простолюдина так и разит на каждом шагу в первых повестях Гоголя» (1861, № 11–12). Кулішеві виступи, попри їхню вразливість, полеміка з ними М. Максимовича на сторінках «Русской беседы» й тижневика «День» сприяли формуванню і розвитку укр. Г. Зважаючи на реалії мовної ситуації в Рос. імперії, статті П. Куліша і М. Максимовича друкували рос. («владычной», за виразом М. Гоголя) мовою, ще й у часописах слов'янофіл. спрямування, однак стрижнем публікацій обох авторів була проблема укр. природи таланту М. Гоголя, особливостей його світо- і самовідчуження як українця родом і духом. Такий парадокс тривалий час був (є і до наших днів) однією з характер. рис усієї гоголезнав. україністики. Проблема двомовності в укр. Г. не є вадю, радше родовою ознакою, до того ж слід взяти до уваги, що йдеться все ж про російськомов. автора. Межа проходить не в сфері мови дослідників, а між їхніми позиціями щодо питання про укр. коріння М. Гоголя, налаштованістю (або неготовністю) до досягнення й оцінки (позитив. чи негатив.) цього чинника, а то й цілковитим, незрідка демонстратив., його ігноруванням. Тому у 19 і в 20 ст., поряд із важливими з методол. погляду заувагами І. Франка про Гоголеву спадщину, роздумами М. Драгоманова, дарма що незрідка суперечливими (ті й ті досі, на жаль, системно не проаналізовані), є чимало гоголезнав. праць, напис. російською мовою, але зі щирою зацікавленістю і пієтетом до українства М. Гоголя, глибоким проникненням у його сутність, що дає підстави розглядати такі дослідж. у контексті саме укр. Г. У 2-й пол. 19 ст. Г. в Україні збагачується низкою публікацій (зокрема, в часописі «Киевская старина»), присвяч. вивченню Гоголевого родоводу, у якому, поряд з полковником Остапом Гоголем, гаданим предком письменника, знаходимо представників відомих укр. козац. родин – Скоропадських, Лизогубів, Танських, Трощинських, ймовірно – І. Мазепу. Друкуються біогр. матеріали, документи, спогади про дит. роки майбут. письменника, причинки до його перебування у Ніжин. гімназії вищих наук (згодом Лицей князя О. Безбородька), до характеристики родин. і хатнього оточення: батька, В. Гоголя – літератора-аматора, автора кількох укр. комедій, матері, діда, бабусі, Д. Трощинського та його маєтку в Кибинцях, осіб, які входили до кола друзів Гоголів-Яновських, зокрема В. Капніста, відомого своїми автономіст. поглядами. Подібні процеси активізуються і розвиваються у Г. 1900-х рр., зокрема в Україні, що було пов'язано з 2-ма датами – 50-ми роковинами смерті письменника (1902) і 100-літтям від дня його народження (1909). Йшло пильне вивчення гоголів. родоводу (О. Лазаревський, В. Модзалевський), біографії (М. Сперанський, В. Науменко, М. Коробка, П. Владимиров), родин. хроніки (В. Чаговець), формувалася укр. бібліографія гоголіани (І. Стешенко, В. Дроздовський). Водночас в укр. Г.,

попри його переважну на той час російськомовність, поступово увиразнювалася тенденція до переходу від емпірич. матеріалів на рівень глибшого, «стереоскопічного» осягнення нац. природи Гоголевої спадщини. Встановлюються і досліджуються її генет. зв'язки з укр. фольклор. та літ. традицією, зокрема з нар. демонологією, нац. бароко – як «високим», так і «низовим», зі шкіл. драмою і вертеп. театром (В. Перетц, М. Петров, М. Сумцов, С. Шелухін, В. Розов, А. Кадлубовський, Г. Ґалаґан); заторкується проблема схожості й розбіжностей творчої спадщини М. Гоголя і Т. Шевченка (публікації у моск. часописі «Украинская жизнь»). У наук.-публіцист. статтях М. Грушевського, С. Єфремова, у студіях О. Єфименко, М.Євшана зроблено спроби окреслити і проаналізувати не тільки укр. природу гоголів. мист. таланту, його люд. вдачі, але й притаманні їм суперечливість, фатал. двоїстість, що великою мірою зумовило духовну драму письменника; причому ці риси розглядаються на соц. та ідеол. тлі колоніал. становища України як типові прикмети істор. та соціопсихол. хвороби нац. характеру – явища, котре згодом буде означене терміном «малоросійство». Цій тенденції протистояла позиція авторів, переважно зросійщених українців, які ігнорували саму думку про укр. складову в творчості М. Гоголя або не надавали їй істот. значення, розглядаючи творчість письменника у контексті «загальнорос.» культури (Н. Котляревський, Д. Овсянко-Куликовський, В. Зіньківський, І. Линниченко). У своєрід. модифікаціях й оновлених формах це протистояння укр. і «малорос.» Г. тривало й навіть загострилося за рад. часів. У 20-і рр. (період недовгої і нетривкої українізації) ще можливою була поява таких праць, як розвідка П. Филиповича про укр. стихію у творчості М. Гоголя; проте вже тоді вони піддавалися брутал. ідеол. критиці, а за часів сталін. репресій були вилучені (часто слідом за авторами) з літ. і наук. обігу. За півстоліття (кін. 30-х – кін. 80-х рр.) Г. в УРСР, фактично «малоросійське» за своїм статусом і спрямуванням, не вельми поповнилося значущими дослідж. з укр. проблематики; автори нечислен. студій (О. Білецький, Н. Крутікова, О. Карпенко), які до неї зверталися, змушені були робити це вкрай обачливо, із замовчуваннями, ритуал. застереженнями та повторенням стереотип. формул, з обґрунтованим страхом перед парт. критикою, котра прискіпливо вишуковувала то відступи від класового підходу, прояви «ідеалізації укр. козацтва і його верхівки», сліди «бурж.-націоналіст. теорії єдиного потоку», то недооцінку рев. руху в Росії і благотвор. впливу рос. літ-ри та ін. подібні «збочення». Натомість з'являлися численні монографії, статті, дис., в яких ідеологічно підставовими були тези про вирішал. значення для М. Гоголя лише рос. літ. традицій, про його виняткову любов до Росії, внесок у «віковічну братню дружбу» – аж мало не до повної ідентичності – двох народів. За цих умов провідну, компенсаторну роль у розвитку укр. Г. перебирають на себе не інфіковані вірусом «найпередовішої методології» вчені й літератори на еміграції та у діаспорі, які, з огляду на обставини, друкують свої розвідки не тільки укр., а й англ., нім., франц., рос. мовами. Д. Чижевський неодноразово посилається на М. Гоголя у своїх фундам. працях з історії укр. літ-ри і філософії; вченим висунуто, зокрема, тезу про типол. паралелі між М. Гоголем і Г. Сковородою, яка у подальшому отримала підтвердження й обґрунтування в укр. Г. та

сковородинознавстві. Д. Чижевський оприлюднив низку піонер. студій з питань гоголів. естетики, поетики, релігійності, перейнятих укр. ремінісценціями. «Джерелом нашої національної прози» вважає М. Гоголя Ю. Шерех (Шевельов), мист. досягнення письменника вчений бере за найвищий взірець і критерій при аналізі сучасної йому укр. літ-ри (зокрема, творів Т. Осьмачки, пізніше Ю. Андруховича). Ю. Луцький розглядає М. Гоголя у порівнял.-типол. аспекті, зіставляючи його з Т. Шевченком під кутом зору проблеми нац. ідентичності. Він є також автором адресованого англомов. читачеві нарису життя і творчості письменника, огляду провід. тенденцій у сучас., зокрема укр., Г. Д. Донцов, Ю. Липа, Є. Маланюк зосереджують увагу на нац. роздвоєнні письменника (формула останнього «Гоголь – Гоголь»), вбачаючи у феномені М. Гоголя типовий випадок «малоросійства». У працях деяких авторів (П. Голубенко, Ю. Косач, О. Стронецький) дається ознаки ідеол. тенденція до потрактування М. Гоголя як мало не борця з імперією, свідомого діяча нац. резистансу. Представник наступ. покоління літературознавців укр. зарубіжжя Г. Грабович інтерпретує гоголів. повісті укр. циклу з методол. позицій сучас. міфологізму та структуралізму. Внесок в укр. Г. зробили І. Мірчук, О. Оглоблин, М. Глобенко, В. Чапленко, Ю. Бойко, О. Ільницький. Більшість із праць цих дослідників після 1991 з'явилася друком в Україні, стала набутком заг.-укр. Г., яке в умовах держ. незалежності, звільнення від колоніал. режиму, лещат комуніст. ідеології й цензури отримало нові імпульси для розвитку. Про вирішал. злам у цій галузі літ. науки поки що зарано говорити, однак публікації останніх років Д. Наливайка, Н. Крутікової, М. Жулинського, В. Скуратівського, М. Поповича, В. Звизняцьковського, П. Михеда, О. Ковальчука, Т. Чумак, І. Мойсеїва, Т. Гундорової, О. Нахлік, Т. Агаєвої, О. Супронюк, О. Киченка та ін. авторів дають підстави відзначити, що в укр. Г. (й донині у певній своїй частині російсько- або двомовному) виявляються нові обнадійливі тенденції. Набирає силу процес перероблення і переосмислення Гоголевої спадщини під оглядом її поглибленого, позбавленого тиску ідеол. упереджень та догмат. приписів тлумачення, із врахуванням досвіду зх. та екзил. Г., котре раніше відкидалося як «буржуазне» та «націоналістичне»; ширше і сміливіше, хоча часом і з певними методол. втратами, застосовуються новітні літературознавчі методи й технології, елементи психоаналізу, аналіт. психології. На наук. рівні, без колиш. пропаганди й скутості імпер. ідеологемами досліджуються укр. коріння, етноментал. та етнопоет. шар Гоголевої творчості, формується діалектич. підхід до складного і разом цілісного «феномена Гоголя» як, з одного боку, російськомов. відгалуження питомо укр. духов. культури, креатив. чинника розвитку нац. красного письменства, з ін. – реального факту історії рос. літ-ри. Втім, виявляються й нові крайнощі – то беззастережне означення Гоголя як стовідсотково укр. письменника, то штучне «розполовинення» його спадщини на 2 автономні нац. частини. Об'єктивніше вивчаються взаємозв'язки і взаємодія творчості Гоголя з рос. літ-рою, стосунки письменника з моск. та с.-петербур. доквіллям, проблема мовної дихотомії у гоголів. прозі, її благодотвор. вплив на рос. літ. мову. З позицій історизму розглядається «малоросійство» М. Гоголя, драма його, за словами Є. Маланюка, «нац.-

недокровоної душі», хоча й тут зустрічаємо радикаліст. прояви (напр., прямі паралелі між письменником та Андрієм Бульбенком). Попри замашисті, вульгарно-соціол. оцінки В. Бєлінського в його «Листі до Гоголя», котрі раніше прийнято було брати за незаперечну істину, аналізуються сенс і значення творів письменника останнього періоду, його духовна еволюція, реліг.-етичні шукання, ідейні похибки, суперечливі, почасти хворобливі риси психіч. складу. Важливо, що ці процеси розвиваються під знаком плюралізму, вільного висловлювання і толерант. (за окремими винятками) змагання різних поглядів і концепцій. Знаковою прикметою сучас. стану укр. Г. є розширення геогр. меж дослідн. роботи, активне залучення до неї наук. сил з позастолич. теренів. На місцях функціонують гоголів. наук.-метод. центри, регулярно організуються міжнар. наук. конференції, видаються «Гоголезнавчі студії» (від 2004 – «Нові Гоголезнавчі студії»). Вченими Ніжина укладено низку бібліогр. збірників, літопис життя і творчості письменника ніжин. періоду. Всеукр. «Гоголівські читання» проходять у Полтаві. Плідно працюють гоголезнавці Харкова, Львова, Донецька, Одеси, Вінниці, Чернівців, Ужгорода, Запоріжжя, Луганська, Сімферополя та ін. міст України.

Рекомендована література

1. Мандельштам О. О характере гоголевского стиля. Гельсингфорс, 1902;
2. Перетц В. Гоголь и малорусская литературная традиция. С.-Петербург, 1902;
3. Ефименко А. Национальная двойственность в творчестве Гоголя // Вест. Европы. 1902. Кн. 7;
4. Памяти Гоголя. К., 1902;
5. Гоголевский сборник. К., 1902;
6. Грушевський М. Юбилей Миколи Гоголя // ЛНВ. 1909. Т. 45, кн. 3;
7. Єфремов С. Жертва дводушності: До Гоголевого ювілею // Рада. 1909, 20 марта;
8. Кадлубовский А. П. Гоголь в его отношениях к старинной малорусской литературе. Нежин, 1911;
9. Мельников Л. Шевченко и Гоголь // Укр. жизнь. 1914. № 2;
10. Филипович П. Українська стихія в творчості Гоголя // Гоголь М. Твори. Т. 1. Х., 1929;
11. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Прага, 1931;
12. Липа Ю. Батько дефетистів // Юрій Л. Бій за українську літературу. Варшава, 1935;
13. Чапленко В. Українізми в мові М. Гоголя // Slavistica. Augsburg, 1948. № 2;
14. I. Mirtscuk. Das Dämonische bei den Russen und den Ukrainern // Там само. 1950. № 8;
15. Гоголь і українська література. К., 1954;
16. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Нью-Йорк, 1956;
17. К., 1994;
18. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Торонто, 1958;
19. Л., 1991;

20. D. Tschizhevskij. Gogol` : Artist and Thinker // Gogol` – Turgenev – Dostoevskij – Tolstoj. München, 1966;
21. Карпенко А. О народности Н. В. Гоголя (художественный историзм писателя и его народные истоки). К., 1973;
22. Попович М. В. Микола Гоголь: Роман-есе. К., 1989;
23. Крутикова Н. Е. Н. В. Гоголь: Исследования и материалы. К., 1992;
24. Луцький Ю. Листування з Євгеном Сверстюком. Балтімор; Торонто, 1992;
25. Грабович Г. Гоголь і міф України // Сучасність. 1994. Ч. 10;
26. Звизняцковский В. Я. Николай Гоголь. Тайны национальной души. К., 1994;
27. Дмитриева А. Е. Гоголь и Украина: К проблеме взаимосвязи рус. и укр. культур // Изв. РАН. Серия лит-ры и языка. 1994. Т. 53, № 3;
28. Стронецкий О. Гоголь. Л., 1994;
29. Наливайко Д. Первинні образи в творчості Гоголя // Гоголезнавчі студії. Ніжин, 1996. Вип. 1;
30. Скуратівський В. Гоголь у становленні новоукраїнської літератури // Там само; Його ж. На порозі як би подвійного буття (из наблюдений над мирами Гоголя) // Там само. Ніжин, 1997. Вип. 2;
31. Маланюк Є. Творчість і національність. Гоголь – Гоголь. Малоросійство // Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу. К., 1997;
32. Євшан М. Дві душі у Гоголя (1909) // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. К., 1998;
33. Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком. К., 1998;
34. Гундорова Т. «Вечори на хуторі біля Диканьки»: Диявольський контракт і культурна ініціація // Гоголь М. Тарас Бульба. К., 1998;
35. Яременко В. Гоголівський період української літератури // Там само; Бойко-Блохин Ю. До основ світовідчуження М. В. Гоголя // Наук. зб. УВАН у США (1945–1950–1995). Нью-Йорк, 1999. Т. 4;
36. Нахлік О. Проблема Гоголя в українському літературознавстві; Гоголь в інтерпретації Євгена Маланюка // Нахлік О. Письменник – нація – універсум. Л., 1999;
37. Шевчук В. Втрачене сонце України, або Микола Гоголь як український письменник // Гоголь М. Програмні твори. Т. 1. К., 2000;
38. Його ж. «Відсутність світла», або Микола Гоголь як російський письменник // Там само. Т. 2;
39. Юрій Л. Чаклун з хутора // Київ. 2001. № 9–10;
40. Барабаш Ю. «Коли забуду тебе, Єрусалиме...». Гоголь і Шевченко: Порівнял.-типолог. студії. Х., 2001;
41. Луцький Ю. Страдництво Миколи Гоголя, званого також як Ніколай Гоґоль. К., 2002;
42. Летопись жизни и творчества Николая Гоголя. Нежинский период // Гоголезнавчі студії. Ніжин, 2002. Вип. 8;
43. Ковальчук О. Г. Гоголь: Буття і страх // Там само. Вип. 10;

44. Михед П. Основні напрямки вивчення творчості Гоголя: Підсумки і перспективи // Михед П. Крізь призму барокко: Статті різних років. К., 2002;
45. Його ж. Пізній Гоголь: Укр.-рос. контекст. Ніжин, 2002;
46. Барабаш Ю. Гоголь у літературній свідомості українського зарубіжжя: Нариси сприйняття та інтерпретацій // Нові Гоголезнавчі студії. Сф., 2004. Вип. 1(12); Киченко А. Молодий Гоголь. Чк., 2004;
47. Михед П. У истоков «православного» гоголеведения. // Пятое Гоголевские Чтения: Сб. докл. Москва, 2006.

Бібліографічний опис:

Гоголезнавство / Ю. Я. Барабаш // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-25124>. – Останнє поновлення : 1 січ. 2023.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).